

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ У
ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ**

Кравченко Ганна Юріївна

ORCID: 0000-0002-2156-3203,

доктор пед. наук, доцент, професор
кафедри педагогіки, іноземної
філології та перекладу
Харківського національного
економічного університету імені
Семена Кузнеця

e-mail: innovatica@ukr.net м.
Харків, Україна

Бацула Наталія Володимирівна,

ORCID:0000-0001-6255-4170

аспірантка кафедри креативної
педагогіки та інтелектуальної
власності Української інженерно –
педагогічної академії, вчитель
початкових класів вищої категорії,
методист Харківської гімназії №
152 Харківської міської ради
Харківської області e-mail:
baculanata@i.u

м. Харків, Україна

Бацула Олександр Сергійович,

магістрант освітньої-професійної
програми «Педагогіка та
адміністрування освіти»

Харківського національного
економічного університету імені
Семена Кузнеця e-mail:

baculanata@i.u м. Харків, Україна

Анотація. У змісті статті доведено, що специфіка освітнього процесу в умовах гуманізації освіти передбачає процес професійної підготовки науково-педагогічних кадрів, який становить багатоаспектну систему. У статті також розглянуто впровадження проектного підходу до управління соціальними системами як один із засобів гуманізації освітнього процесу.

Ми вважаємо, що одним із найбільш перспективних напрямків організації освітнього процесу у закладах вищої освіти є використання викладачами інтерактивних педагогічних технологій, а саме тренінгових форм навчання.

Ключові слова: освіта, гуманізація, педагогічний процес, гуманістичний підхід, адаптивна взаємодія.

Вступ. Наявна освітня система не повною мірою задовольняє потреби сучасного українського суспільства та потребує поширення гуманізації. Як результат, державна система освіти має стати більш гуманістичною.

Гуманізація освіти розкривається у процесі створення потрібних умов задля самореалізації студентів у сучасному просторі та сприяє формуванню критичного мислення та моральних якостей, розкриттю потенціалу кожної особистості [3, с. 23]. Тому сам процес гуманізації вищої освіти дозволяє через ідеальне створення системи адаптивного управління, визначення її структури та напрямів управлінської діяльності.

Суттєвим чинником вирішення даної проблеми виступає управління освітнім процесом на адаптивній взаємодії педагога та студента.

Отже, головним принципом створення оптимальних умов задля продуктивної діяльності студентів є створення освітнього процесу на засадах гуманістичного адаптивного управління педагогічним процесом, який сприятиме підвищенню продуктивності та зацікавленості студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність порушеної проблеми зумовлена аналізом наукових досліджень з питань гуманізації освітнього процесу. У наукових працях розглядалися загальні питання управління вищою освітою (С. Андрейчук, П. Вишневський, В. Мануйленко, В. Олійник, І. Трегубенко та ін.); окремі аспекти організації освітнього процесу (І. Драч, О. Євдокимов, О. Островерх та ін.). Наукові дослідження питань адаптивного управління в освіті розглядали його як ефективний спосіб управління відкритими системами в нестабільній ситуації, а саме: сутність адаптивного управління, його закономірності та принципи (Г. Єльнікова, Т. Борова, Г. Кравченко, Г. Полякова, Л. Фесік); адаптивне управління педагогічними системами (П. Третьяков, С. Мітіна, Н. Бояринцева); технології адаптивного управління (Г. Єльнікова, О. Касьянова, Г. Кравченко, В. Петров, З. Рябова, Г. Сухович, І. Лапшина).

Теоретико-методичні основи професійної діяльності науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти; положення теорії і методики педагогічної освіти висвітлені в працях Т. Борової, Г. Єльнікової, І. Жерносек, Г. Кравченко, В. Лугового, В. Олійника, В. Паламарчука, О. Пехоти, Т. Сущенко, З. Рябової тощо.

Метою статті є обґрунтування специфіки освітнього процесу в умовах гуманізації вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Адаптивні процеси управління в умовах гуманізації вищої освіти в ЗВО спостерігаються, у процесі виявлення проблем, на підставі синергетичного, процесного, ситуаційного, системного, особистісно-орієнтованого, стратегічного, гуманістично-інноваційного підходів та потребує їх вирішення на основі принципів: гармонізованого керованого інноваційного розвитку, регулярного зворотного зв'язку, забезпечення високої якості освітніх послуг, організаційної ефективності, відкритості управління кафедрами, постійного розвитку кафедр та науково-педагогічних кадрів – за допомогою інновацій в управлінській діяльності.

Одним з основних призначень соціального управління є регулювання спільної діяльності людей, що надає їй цілеспрямованості й організованості для задоволення власних потреб та потреб організації.

Реформування системи вищої освіти в напрямі її гуманізації безпосередньо впливає на процес управління професійним розвитком науково-педагогічних працівників, що дає змогу кожному викладачеві кафедри знайти своє місце в ієрархічній системі освіти, максимально повно і всебічно розкрити власний професійний, діловий і особистісний потенціали.

Професійний розвиток науково-педагогічних працівників має бути пов'язаний із показниками їх роботи, спрямований на покращення корпоративних, функціональних, командних та індивідуальних показників, і таким чином здійснювати основний внесок у досягнення кінцевих результатів усіх учасників освітнього процесу кафедр. Науково-педагогічний працівник як носій знань складає інтелектуальну основу кафедральної

системи ЗВО. З огляду на це, інтелектуальний капітал є вагомим важелем кафедр. Завданням, що стоїть перед завідувачем кафедри, є віднаходження шляхів формування та ефективного використання природної основи розвитку кафедри, а саме: його інтелектуального капіталу. Для досягнення своїх цілей кафедра повинна мати достатній і ефективний потенціал, який включає: високий кваліфікаційний рівень професорсько-викладацького складу; методичне забезпечення навчального процесу; результативність професійного розвитку науково-педагогічних працівників; аналіз стану кафедри; високу якість підготовки студентів. Нові вимоги, що висувуються до науково-педагогічного складу кафедри вимагають своєчасно реагувати на зміну зовнішнього та внутрішнього оточення, приймати та реалізовувати нестандартні рішення в ситуації конкуренції, адаптуватися до швидких змін умов діяльності, бути готовими до постійного оновлення своїх професійних знань, - змушують бути професійно мобільними.

Йдеться про здатність організації або її підрозділу регулювати (постійно змінювати) чисельність працівників, які беруть участь в досягненні значущих і декларованих цілей. Іншими словами, кафедра повинна бути здатна повністю забезпечувати свою діяльність фахівцями-професіоналами в окремих напрямках роботи, а після її закінчення спрямовувати працівників на інші види роботи. Причому науково-педагогічний склад кафедри може відрізнятися постійністю, забезпечуючи досягнення мети шляхом залучення необхідної кількості фахівців на виконання завдань в даний момент та на визначений термін роботи. Це характеризується насамперед чітким плануванням роботи, без чого неможливі своєчасна перегрупування і зміна чисельності працівників в окремих підрозділах; постійно підтримуваним балансом із зовнішнім середовищем, що дає можливість залучати до роботи всіх співробітників кафедри.

Останнім часом усе більше ваблять шляхи невідомі, нестандартні, де інтегруються міжособистісні інтереси та можливості як викладачів так і студентської молоді. Одним із таких шляхів є участь у різних за своєю

направленістю, значенням, змістом діяльності проєктах. Різноманітні проєкти витікають із тих чи інших життєвих завдань: освітніх, виробничих, споживчих, у тому числі пов'язаних із проєктами вирішення соціальних проблем.

Ідеї проєктів реалізуються в освітньому процесі ЗВО як універсальний засіб для розвитку ініціативи, творчої самостійності студента, забезпечення зв'язку теоретичних знань із життям, із отриманими професійними знаннями та з сучасними науковими підходами.

Проєктний підхід до управління соціальними системами та як один із засобів гуманізації освітнього процесу розглядається в численних дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених: С. Гудзовського, В. Лукова, Т. Дрідзе, А. Пригожина, О. Генісаретського, П. Завліна, Б. Твісса, Д. Гелбрейта. Цей напрям сучасного інноваційного розвитку є дуже актуальним.

Науково-практична діяльність у закладах вищої освіти в межах проєкту має конкретні освітні цілі, охоплює дослідження та розв'язання проблем, передбачає використання різних матеріалів. Проєктування в освітньому процесі передбачає визначення діяльності викладача та студентів у їхній особистісно розвивальній професійній взаємодії.

Застосування методу проєктів сприяє реалізації певних педагогічних завдань, що стоять перед викладачами: *інтенсифікації освітнього процесу, підвищенню його ефективності та якості результатів навчання студентів; системній інтеграції предметних завдань, розвитку вмінь експериментально-дослідницької діяльності студентів; побудові відкритої системи освіти, яка забезпечує кожному учасникові (викладачу, студенту) власну траєкторію самоосвіти; формуванню інформаційної культури як студентів так і викладачів.*

При цьому не звертати увагу на роль мотиваційного розвитку, який є процесом керованим не можна. Починається він із професіоналізації процесу навчання у вищій школі шляхом створення професійно-креативного

освітнього середовища. У такому середовищі складається система умов організації життєдіяльності майбутніх спеціалістів, які спрямовуються на формування їхнього ставлення до світу, до своєї майбутньої професійної діяльності.

За дослідженням Д. Джонсон успіх роботи, так само, як і досвід, якого набувають студенти, значною мірою залежить від взаємовідносин, які складаються між студентом і викладачем, котрий керує студентським проектом [5].

Серед негативних факторів, наявність яких знижує ефективність цих взаємовідносин, англійський науковець особливу увагу акцентує на таких, як:

1. *Особистісний фактор*: неувага з боку викладача; бар'єри у спілкуванні, що виникають унаслідок різниці у віці; різний підхід до роботи.

2. *Професійний фактор*: викладачі недостатньо обізнані в тій галузі, що пропонується для дослідження; студенти спрямовуються у хибному напрямі; низька мотивація.

3. *Організаційний фактор*: у викладача занадто багато студентів; організація процесу навчання призводить до ізоляції студента; недостатня забезпеченість технічної бази.

Під час проектної діяльності викладач є не транслятором готових знань в оптимальному вигляді й оптимальній логіці викладання, а рівноправним співучасником процесу здобуття, оброблення, аналізу й подання знань студентам. Це значно складніше, вимагає додаткового часу та додаткових зусиль і від студентів, і від викладача.

Тема проекту повинна бути актуальною, реалістичною у виконанні, а запланована організація реалізації проекту має припускати його гнучкість і внесення змін у процес виконання. Теми проекту можуть запропонувати як викладачі, так і самі студенти. Таким чином студенти самі роблять свій вибір і виявляють ініціативу, в залежності від їх інтересів та можливостей.

Проектна технологія передбачає наявність проблеми, що вимагає інтегрованих знань і дослідницького пошуку її розв'язання. Це є одним із

завдань особистісно орієнтованого навчання студентів закладів вищої освіти. Викладач повинен бути обізнаним щодо дослідницьких і пошукових методів: уміти організувати і проводити дискусії, «не придушуючи» ініціативу студентів своїм авторитетом, тобто *вміти управляти проектами та проектною діяльністю*.

Розглядаючи метод проектів необхідно звернути увагу, що в основу технології його реалізації покладено науково-дослідну роботу студентів, яка вибудовується на засадах співтворчості студентів та викладачів. Зрозуміло, студенти перших курсів (а точніше I – III) ще не спроможні повністю включатися до науково-дослідної роботи внаслідок недостатньої професійної, наукової підготовки. Але, на нашу думку, все ж доцільно залучати їх до пошуково-дослідницької роботи, оскільки репродуктивна самостійна робота не може бути достатньо ефективною під час формування самостійності як професійної якості особистості.

Найскладнішим для впровадження у навчальний процес дослідницьких проектів є організація цієї діяльності, а особливо *підготовчий етап*. Викладачі при плануванні на навчальний рік мають виділити в навчальних дисциплінах провідну тему чи декілька тем, які будуть винесені на проектування. Далі необхідно сформулювати відповідну кількість як індивідуальних, так і групових тем, робота над якими потребує засвоєння студентами необхідних знань і формування необхідного досвіду. Але викладачам слід мати на увазі, що проект студента дуже часто може перетворитися в реферат, а реферат просто «витягується» із Інтернету.

На жаль, шкільна система навчання наголошує на репродуктивних видах діяльності. Перехід до навчання у вищій школі та підвищення питомої ваги самостійної роботи під час виконання проекту, викликає у студентів молодших курсів певне незадоволення, оскільки вони не мають необхідних умінь і навичок саме такої творчої самостійної роботи, в них майже відсутні чітко усвідомлені мотиви і настанови на таку роботу. Пошуково-дослідна робота на молодших курсах спрямовується на організацію навчально-

пізнавальної діяльності, яка сприяє надбанню студентами нового досвіду. При цьому студенти залучаються до процесу самостійного збору та опрацювання інформації, набуття знань і пошуку шляхів розв'язання проблеми. Пошуково-дослідна діяльність передбачає самостійну роботу з навчальною, науково-популярною та довідковою літературою, використання таких джерел нових знань, як аудіо-, відео-програм, системи Internet, комп'ютерних бібліотек, електронних підручників, веб-сайтів тощо. До пошуково-дослідної діяльності можна віднести: бібліографічний пошук, краєзнавчу роботу, дискусії з наукових проблем, моделювання певних процесів, фактів явищ, проведення навчального дослідження, допомогу студентам старших курсів, магістрантам, аспірантам у проведенні дослідження, в обробці його результатів тощо.

Таким чином узагальнюючи все вищевикладене, можна дійти *висновку*, що сьогодні метод проєктів вважається одним із перспективних видів навчання, тому що він створює умови для творчої самореалізації студентів, підвищує мотивацію для отримання знань, сприяє розвитку їхніх інтелектуальних здібностей. Студенти набувають досвіду вирішення реальних проблем з огляду на майбутнє самостійне професійне життя, які проєктують у навчанні.

Необхідність застосування проєктного підходу зумовлена тим, що сьогоднішня вища освіта є сучасником процесу зародження нового світового відкритого освітнього простору і передбачає глобальну освіту особистості студента й глибоке педагогічне оновлення системи професійної діяльності викладачів, якому і сприяє гуманізація вищої освіти.

В умовах переходу від авторитарної педагогіки до педагогіки партнерства, від накопичення знань майбутніх фахівців – до формування вмінь використовувати ці знання на практиці, постає нагальна потреба переорієнтації освітнього процесу закладу вищої освіти.

Одним із найбільш перспективних напрямків організації освітнього процесу у закладах вищої освіти є використання викладачами інтерактивних

педагогічних технологій, які ґрунтуються на інтенсивному підході, мають практичну спрямованість, формують у здобувачів освіти практичну спрямованість на професійну самореалізацію. Серед ефективних практико орієнтованих інноваційних технологій викладання у вищій школі можна виокремити впровадження в освітній процес *тренінгових форм навчання*.

Існують різноманітні погляди науковців на поняття «тренінг». Так, у сучасній літературі тренінгом називають досить різні варіанти групової роботи: особистісні перетворення дорослих, активне навчання студентів, організаційно-ділову гру на виробництві, розвиток самооцінки та особистісних якостей.

На нашу думку, тренінг – цілеспрямований процес, призначений не тільки надавати або поновлювати знання та навички, а й змінювати відношення до проблематики тренінгу. Тренінгові методики навчання можна також розглядати як ефективну форму педагогічного впливу для засвоєння знань; інструмент для формування умінь і навичок; спілкування в довірчій атмосфері і неформальній обстановці; форма розширення досвіду; пізнання себе і навколишнього світу.

На практиці максимально ефективно засвоєння матеріалу забезпечується лише в разі практичного здійснення учасником певних дій. Найчастіше використовується така форма їх застосування, як корпоративний тренінг.

За тематикою корпоративні тренінги умовно поділяються на такі групи:

- спрямовані на розвиток професійних навичок учасників ;
- командотвірні (тренінги командної роботи);
- тренінги, що формують навички ефективного управління;
- тренінги особистісного зростання [4].

При впровадженні тренінгових технологій, на думку студентів, збільшується зацікавленість предметом, забезпечується зв'язок теорії та практики, активізується навчально-пізнавальна діяльність, відбувається залученість усього колективу, збільшується згуртованість, формуються

вміння працювати в команді, ефективно й швидко вирішувати поставлені завдання, посилюється практичне закріплення нового матеріалу.

Висновки. Аналіз сучасної науково-методичної літератури дозволяє дійти таких висновків, а саме:

Встановлено, що гуманізація освіти – це новий соціально-педагогічний погляд, що відображає спрямованість розвитку освіти на основі гуманних стосунків зорієнтованих на суб'єкті педагогічної діяльності.

З'ясовано, що адаптивна взаємодія в умовах освітнього процесу – форма педагогічного співробітництва між викладачем та студентом, під час якого вони об'єднані творчим діалогом із метою активного саморозвитку і самовираження особистості кожного з учасників освітнього процесу, також це процес виявлення та реалізації їхніх кращих духовних якостей і творчого потенціалу. Для того щоб освітній процес гармонійно виконувався педагогами, необхідне управління.

Доведено, що специфіка освітнього процесу в умовах гуманізації освіти передбачає процес професійної підготовки науково-педагогічних кадрів. Впровадження проектного підходу до управління соціальними системами та як один із засобів гуманізації освітнього процесу. Необхідність застосування проектного підходу зумовлена тим, що сьогоднішня вища освіта є сучасником процесу зародження нового світового відкритого освітнього простору і передбачає глобальну освіту особистості студента й глибоке педагогічне оновлення системи професійної діяльності викладачів, якому і сприяє гуманізація вищої освіти.

Використана література

1. Азгальдов Г. О квалиметрии. / Г. Азгальдов, Е. Райхман. М.: «Издательство стандартов», 1972. 172 с.
2. Андрущенко В. П. Модернізація моделі педагогічної освіти відповідно до викликів ХХІ століття / В. П. Андрущенко, В. І. Бондар // Педагогічний дискурс: зб. наук. праць. – Хмельницький : ХГПА, 2010. – Вип. 7. – С. 13–18.

3. Бондар В. І. Модульно-рейтингова технологія вивчення навчальної дисципліни (на матеріалі дидактики) : навч. посібник / В. І. Бондар. – К : НПУ, 1999. – 46 с.
4. Бутенко Н. В. Комунікативна майстерність викладача : навч. посіб. / Н. В. Бутенко – К. : КНЕУ, 2005 – 283 с.
5. Джонсон Д. Методы обучения. Обучение в сотрудничестве / Джонсон Д., Джонсон Р., Джонсон-Холубек Э. – Спб., 2001. – 245 с.
6. Кравченко Г.Ю. Моделювання в теорії управління освітніми системами / Г. Кравченко, О. Почуєва / Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». Випуск 25 – 1/2017. С. 152 – 155.
7. Кравченко Г.Ю. Проектний підхід у системі підвищення кваліфікації керівників навчальних закладів. Модернізація післядипломної педагогічної освіти. / науково-практичний журнал «Імідж сучасного педагога». - Полтава: ТОВ «АСМП», 2012. -№10 (129) – С. 13-16.